

olarak da adlandırılmıştır (Çorum Hasan Paşa İl Halk Ktp., nr. 19, Hk 6761, vr. 107-134). **12. el-Manzaratü's-şeceriyye.** Taşköprizâde Ahmed Efendi'nin Âdâbü'l-bahş'ının el-Kanţaratü'l-haceriyye adlı şerhinin hâşiyesidir. 1238 (1823) yılında yazılmış olup İlyâs b. Süleyman tarafından 1259'da (1843) istinsah edilen tek bir nüshası tesbit edilmiştir (Çorum Hasan Paşa İl Halk Ktp., nr. 19, Hk. 6761, vr. 15-33). **13. Şerhu Mu'addili's-salât li'l-Birgivi** (Süleymaniye Ktp., Serez, nr. 1075, nr. 3856). Ayrıca kaynaklarda müellife nisbet edilen Mehâric-i Hurûf ve Kâfiye şerhi adlı eserlerin nüshaları bulunamamış, akaid ve tecvid konularında yine kendisine nisbet edilen iki eserin de ona değil Osmanpazarlı Ahmed Hilmi'ye ait olduğu anlaşılmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

İsmâil Niyâzî, *Şerhu Niyâzî alâ Şerhi'l-Birgivi li'l-Konevî*, İstanbul 1288; İsmâil b. Osman, *Tefhimü'l-mütefehhim 'alâ Ta'limi'l-müte'allim*, İstanbul 1286; Osmanpazarlı Ahmed Hilmi, *Şürûl-ı Salât (Akaid-i Diniyye) ve Tecvidi*, İstanbul 1332; Osmanlı Müellifleri, II, 48; Brockelmann, *GAL Suppl.*, II, 657; *Fihri'sü Mektebeti Kavalâ*, Kahire 1350-51/1931-33, II, 87, 206; IV, 43; *Hediyetü'l-ârifin*, I, 223; Osman Kesikioğlu, *Bulgaristan'da Türkler: Tarih ve Kültür*, Ankara 1985, s. 186; Hasan Yeşilova, *Bulgaristan Türkleri ve Osmanpazarı (Omurtag) Bölgesi*, Ankara 1997, s. 72-74; Hasan Basri Şenyurt, *Osmanpazarı (Omurtag) Türkleri*, Ankara 2000, s. 59-63; J. J. Witkam, *Inventory of the Oriental Manuscripts of the University of Leiden*, Leiden 2007, XII, 282, 284-285; Vedat S. Ahmed, "Bulgaristan'da Dinî Kimliğin Korunmasında Mevlidin Rolü", *Bir Kutlu Doğum Şahesi: Mevlid ve Süleyman Çelebi* (ed. Bilal Kemikli – Osman Çetin), Ankara 2010, s. 436; Machiel Kiel, "Osmanpazarı", *DİA*, XXXIV, 1-2.

VEDAT S. AHMED

İSPİRİZÂDE AHMED EFENDİ

(ö. 1143/1730)

Patrona İsyanı düzenleyicilerinden,
Ayasofya vâizi.

İstanbul'da doğdu. Babası Ayasofya Camii cuma vâizi İspirli Ali Efendi'dir. İlk eğitimini babasından aldı, onun çevresindeki hocalardan ve müderrislerden ders gördü. Babasının vefatı üzerine Seyyid Feyzullah Efendi'nin şeyhülislâmlığı sırasında kendisine 22 Zilhicce 1106'da (3 Ağustos 1695) Sofu Mehmed Paşa dârülhadisliği verildi (BA, Ali Emîrî, II. Mustafa, nr. 1004). 1112'den (1700-1701) itibaren babası gibi Eyüp Sultan Camii'ne cuma vâizi tayin edildi. Ardından sırasıyla Sultan Selim, Sultan Mehmed, Süleymaniye,

Sultan Ahmed Camii vâizliği ve 1134 Cemâziyelâhinde (Mart-Nisan 1722: BA, KK 7500, s. 147), Sadreddinzâde'nin günlüğüne göre ise 24 Rebîülâhîr 1134'te (11 Şubat 1722) Süleyman Fâzıl Efendi'nin yerine Ayasofya cuma vâizliğine getirildi. İki yıl sonra vâizliği selâtin şeyhliği unvanıyla daha da pekiştirildi. "Reisü'l-müfessirîn, reisü'l-meşâyih" unvanlarına da sahip olan Ahmed Efendi, Patrona İsyanı'nın ardından 30 Rebîülevvel 1143'te (13 Ekim 1730) öldü. İsyanın hemen sonrasındaki âni ölümünün sebebi bilinmemekle birlikte onun Patrona İsyanı'nın çıkmasında hayli önemli rol oynadığı belirtilir. Fındıklı İsmet Efendi, İspirizâde'nin yönetici erkâna yakınlığını dile getirir (*Tekmile-tü's-Şekâik*, s. 325). Onun cuma vâizliği sırasında devlet adamları ve sarayla olan ilişkileri dikkat çekicidir. Dönemin sadrazamı Nevşehirli Damad İbrâhim Paşa, 1135 (1723) yılının bir cuma günü cuma namazı için Ayasofya Camii'nde bulunmaktayken İspirizâde'nin, III. Ahmed'in hastalığı için okuduğu etkili dua cemaatin dinî duygularını coşturmuş, sadrazam da bu coşkunluk içinde birkaç defa baygınlık geçirmişti. İspirizâde'nin saray nezdinde de önemli bir yeri vardı. 1720 sünnet şenliklerinde Sadrazam ve Rakka Valisi Vezir Ali Paşa, Nakîbüleşraf Zeynelâbidîn Efendi ve Ayasofya şeyhi Süleyman Fâzıl Efendi ile beraber vezirîâzâmın sofrasında yer almıştı. Hatta bu yüzden Patrona İsyanı'ndan sonra kaleme alınan eserlerde "şeyh-i mesfûr, şeyh-i bi-pervâ, yekülû mâ lâ yef'al mefhûmuna mâsadak olan İspirî oğlu" gibi ifadelerle geçmiştir.

Hânedan düşünlere, üst düzey devlet görevlilerinin hazır olduğu her yerde İspirizâde'nin de bulunduğu anlaşılmaktadır. Saray çevresinde kazandığı nüfuza en çarpıcı örnek, 15 Ramazan 1138'de (17 Mayıs 1726) eskiden beri düzenlenen hırka-i şerif ziyaretine davet edilmesinde ihmalkâr davranan tezkireci Mustafa Efendi'nin hemen görevden alınmış olmasıdır. İspirizâde ayrıca hediyelerle teskin edilmişti. Bunun dışında Damad İbrâhim Paşa, Hoca Paşa yangınında harap olan Süleyman Subaşı Mescidi'ni camiye dönüştürüp bir dârülhadis ilâve ederek burayı aynı mahallede oturan İspirizâde'ye tevcih etmişti. İbrâhim Paşa ayrıca, 19 Cemâziyelâhîr 1137 (5 Mart 1725) gecesi çıkan yangında yanan evinin inşası için İspirizâde'ye 8 kese akçe yardımda bulunmuştu.

Ahmed Efendi saraya bu yakınlığını siyasete karışmakla da gösterdi. Onun

İspirizâde Ahmed Efendi'nin 1106 (1694-95) tarihli arzı ve Şeyhülislâm Feyzullah Efendi'nin derkenarı üzerine buyuruldusu (BA, Ali Emîrî, II. Mustafa, nr. 1004)

1730 isyanında oynadığı kritik rolde dönemin iktidarının en büyük ismi İbrâhim Paşa ile muhtemel çekişmesinin önemli rolü vardır. İspirizâde'nin böyle bir isyanın tertibiyle yönetimden hınç almayı düşündüğü ve bunun da yönetici kesime (İbrâhim Paşa ve ekibine) karşı duyduğu nefretin sonucu olduğu ileri sürülebilir. Dönemindeki "harf-i dâd kavgası" bu konuda bazı ipuçları verir. İbrâhim Paşa, sadâret makamına gelişinin ilk yılında Sultan Ahmed vâizliği görevinde bulunan İspirizâde'yi "harf-i dâd"ın tecvid ilminde mahreci konusunda "münasebetsiz" sözleri yüzünden azarlamıştı. Dâd harfinin "zı" gibi okunması meselesi dönemin ulemâsı arasında derin tartışmalara yol açmıştı. Şeyhülislâm Yenişehirli Abdullah Efendi sadrazamla birlikte İspirizâde'ye bu konuda tembihatta bulunmuş, ayrıca kendisi *Ma'rûzât*'ında (Süleymaniye Ktp., Bağdatlı Vehbi Efendi, nr. 2054, vr. 20^b) "harf-i dâd"ın mahreci konusuna değinmiş ve dâd harfini "zı" okuyanların kıldıkları namazın fâsid olacağını ifade etmişti. İspirizâde'ye yapılan tembihat bu netameli konudaki tartışmaya girmesi hususundadır. Belirttiği görüşün içeriğinden ziyade "devlet aklı" bu meselenin üzerini örtme, konuyu kapatma isteği içerisindeydi. Harf-i dâdın mahreci

konusu yalnız İspirizâde için değil kendisinden önceki Ayasofya şeyhleri, vâizleri için de problem teşkil etmişti. Ahmed Efendi'den önce Süleyman Fâzıl Efendi de aynı sebepten Sarıyer'e sürülmüş, ardından affedilmişti.

İspirizâde isyan günlerinde isyancılarla saray arasındaki çetin pazarlığı yürüten kişidir. Onun yürüttüğü bu pazarlık III. Ahmed'in tahttan indirilmesi, İbrâhim Paşa, Kethüdâ Mehmed Paşa, Kaptanıderyâ Kaymak Mustafa Paşa'nın öldürülmesiyle neticelenecek ve Şeyhülislâm Abdullah Efendi, ancak İspirizâde'yi ve Kadı Zülâfi Hasan Efendi'yi yanına alıp ulemâdan bir nevi icâzet ya da destek olarak ölüm listesinden adını sildirmeyi başaracaktı. III. Ahmed vezirini ve vezirinin iki damadını ölüme göndermiş, isyancılar bununla da tatmin olmamıştır. İspirizâde son pazarlık için Etmeydanı'na gidişinde isyancılar Sultan Ahmed'in hilâfetini bundan böyle kabul etmediklerini, II. Mustafa'nın oğlu Mahmud'u istediklerini söylemiş, o da saraya dönüp bu isteği bildirmiş, III. Ahmed de 19 Rebiülevvel 1143 (2 Ekim 1730) tarihinde tahttan feragat etmiştir.

Ahmed Efendi'nin 1730 isyanının oluşumundaki rolü açık biçimde, "isyancıların aşmakta zorlanacakları güçlükleri aşarak onları başka bir çözüm aramaya sevk edebilecek yolları kapama" şeklinde ifade edilmiştir (A Particular Account of the Two Rebellions, s. 20-21). İsyanın bilindiği halile patlak vermesi İspirizâde'nin yol göstermesiyle olmuştur. Onun desteği bulunmadan isyana temayül eden kalabalıklar belki daha yumuşak bir çözüm arayışına girecekti. Hatta kendisi bizzat isyancılarla hareketin tertibi işini üstlenmeyi teklif etmiş, isyancıların ağzından III. Ahmed'in hal'i meselesini kendisi dayatmıştır. I. Mahmud'un tahta çıkışından sonra İspirizâde yerinde kalmış, fakat bir hafta sonra ölümü vuku bulmuş, isyanın neticelerini görememiştir.

İspirizâde Ahmed Efendi hakkında bugüne ulaşan en önemli kaynak tereke kayıdır. Bu kayıt İstanbul Müftülüğü Şer'i Siciller Arşivi'nde (Kismet-i Askeriyye Mahkemesi, nr. 60, vr. 9^a-10^a) yer alır (Karahasanoğlu, OTAM, sy. 24 [Ankara 2008], s. 97-128). Buna göre İspirizâde'nin Hocaşâh mahallesinde bir evi, birçok kitabı tesbit edilmişti. Onun satışı gerçekleştirilen kitapları arasında en pahalısı 4800 akçe ile *Tefsîr-i Kâdî*'dir. İkinci sırada 4500 akçe ile *Târih-i Hamîs* gelir. En ucuz satılan eser ise 60 akçe ile

Risâle-i Birgivî'dir. Terekede toplam 173 cilt kitap bulunmaktadır. Kitapları, ev eşyaları, kıyafetleri ve daha önemlisi terekeye yansıdığı şekliyle yegâne gayri menkulü olan evi ile İspirizâde'nin toplam mal varlığı 1 milyon akçeye ulaşmaktadır. Bu da ya XVIII. yüzyıl başlarında imparatorluğun en kıdemli camisinde kürsü şeyhi olmanın maddî getirisinin (en azından İbrâhim Paşa'nın yakın çevresindeki bir kısım üst düzey bürokrata kıyasla) çok da yüksek sayılmadığını, ya da İspirizâde'nin bu konumunu servet edinmeye yönelik olarak kullanmadığını düşündürür.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, A.AMD, nr. 2/29; *Sadreddinzâde Telhisi Mustafa Efendi Günlüğü*, BA, KK, nr. 7500, s. 147 vd.; *Ayasofya-i Kebîr'e Şeyh Olanlar*, TSMK, Emanet Hazinesi, nr. 1719, vr. 289^b-293^b; *Uşşâkizâde İbrâhim, Uşşâkizâde Târîhi* (haz. Raşit Gündoğdu), İstanbul 2005, II, 944, 954, 1018; *Ma'rûzât-ı Abdullah Efendi*, Süleymaniye Ktp., Bağdatlı Vehbi, nr. 2054, vr. 20^b; *Vak'a-i Patrona Halil*, Milli Ktp., Yazmalar, nr. A 1902/3, vr. 310^b; TSMK, Revan Köşkü, nr. 1977, vr. 39^a; *Vâkıa Takrîri Binyüz kırk üç'de Terki Olunmuşdur*, Bibliothèque Nationale, Suppl., Turc 923, vr. 9^a-b; Şeyhî, *Vekâiyü'l-fuzalâ*, I, 559; II, 91-92, 428, 680; Râşid Mehmed Efendi – Çelebizâde Âsim Efendi, *Târîh-i Râşid ve Zeylî* (haz. Abdülkadir Özcan v.dğr.), İstanbul 2013, II, 1279; III, 1499; C. Momartz, *Umständlicher Bericht Alles desjenigen, Was sich bey vorgewestem Tumult in Constantinopel wider das Ministerium und den Sultan selbst Merckwürdiges zugetragen*, Regensburg 1730, s. 5, 9; *A Particular Account of the Two Rebellions which happen'd at Constantinople in the Years MDCCXXX and MDCCXXXI. At the Deposition of Achmet the Third and the Elevation of Mahomet the Fifth: Composed from the Original Memorials drawn up in Constantinople*, London 1737, s. 20-21; Ch. Perry, *A View of the Levant: Particularly of Constantinople, Syria, Egypt, and Greece*, London 1743, s. 74; *Destârî Târîhi*, Süleymaniye Ktp., Reşit Efendi, nr. 621, vr. 22^b; *Abdî Târîhi*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 2153, vr. 40^b, 42^a, 53^a; Subhî, *Târîh*, vr. 12^a-b; Şem'dânizâde Süleyman Efendi, *Mürî't-tevârih*, Beyazıt Devlet Ktp., nr. 5144, vr. 332^b, 348^a, 350^a; Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, *Ayasofya Vâizleri: Zâkirân-ı Vâizân-ı Ayasofya-i Kebîr*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 1716/2, vr. 11^b, 13^b, 14^b vd.; *A Voyage Performed by the Late Earl of Sandwich Round the Mediterranean in the Years 1738 and 1739*, London 1799, s. 253-257; İsmet, *Tekmilâtü's-Şekâik*, s. 323-326; Selim Karahasanoğlu, *Politics and Governance in the Ottoman Empire: The Rebellion of 1730*, Cambridge 2009, s. 142; a.mlf., "Osmanlı İmparatorluğu'nda 1730 İsyanına Dair Yeni Bulgular: İsyanın Organizatörlerinden Ayasofya Vâizi İspirizâde Ahmed Efendi ve Terekesi", *AÜ Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi: OTAM*, sy. 24, Ankara 2008, s. 97-128.

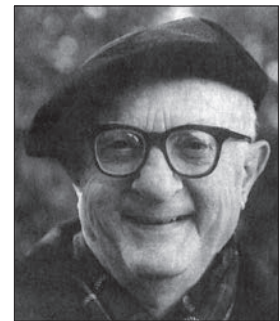
SELİM KARAHASANOĞLU

ISSAWI, Charles Philip
(1916-2000)

**Suriye asıllı
Ortadoğu tarihçisi.**

Suriyeli Ortodoks bir anne babanın çocuğu olarak Kahire'de dünyaya geldi. Kendisini daha çok Şamlı, kültür bakımından da Lübnanlı ve Mısırlı diye tanımlar. Çocukluğu Mısır (Kahire), Sudan (Hartum) ve Lübnan'da geçti. Annesinin babası Nu'mân Ebû Şa'r, Belçika-Liège'de Osmanlı konsolosu olup Hizb el-lâ-merkeziyye hareketinin kurucularındandır. Jöntürkler'le anlaşmazlığa düşünce Suriye'ye dönememiş ve Mısır'a yerleşmiştir. Issawi, İskenderiye'de mezunları arasında çok ünlü devlet adamı ve sanatçıların da bulunduğu Victoria College'da okudu. Lisans öğrenimini Oxford'da Magdalen College'da 1937'de tamamladı. 1946'da Beyrut Amerikan Üniversitesi'nde ders verdiği sırada, II. Dünya Savaşı yıllarında ülkesinden sürgün edilen bir Polonyalı olan Janina Maria Haftke ile evlendi. 1947'de Amerika Birleşik Devletleri'ne (Washington, D.C.) gidip yerleşen Issawi ile eşi 1957'de bu ülkenin vatandaşı oldular. İlk yıllarında siyasî yönden oldukça aktif olan Issawi, Amerikalılar'ı Filistin'de bir yahudi devletin kurulmasının facia ile sonuçlanacağına ikna etmeye çalıştı. Washington'da bir süre kaldıktan sonra Birleşmiş Milletler'de görev yaptı, ardından başına geçeceği Ortadoğu masasında uzman olarak çalışmak üzere New York'a taşındı.

Amerika Birleşik Devletleri'ndeki ilk akademik deneyimi, 1950'de Harvard Üniversitesi'nin bir yaz okulunda okuttuğu Ortadoğu ekonomileri dersiyle başladı. Birleşmiş Milletler'de çalışırken üç yıl boyunca ders verdiği Columbia Üniversitesi'ne 1951'de Ragnar Nurkse ekonomî profesörü unvanıyla geçiş yaptı ve ekonomî bölümündeki hocalığı 1975'e kadar sürdü. Bu üniversitenin Yakın ve

Charles
Philip
Issawi